

Аннотация

Суворова О. Л., Хайминова Ю. В., Котлубай В. А., Романенко Е. М. Развитие функционирования транспортно-логистических систем Украины. — Статья.

В статье рассмотрены пути развития транспортно-логистических систем, относящихся к предприятиям морехозяйственного комплекса Украины. Определены основные направления совершенствования нормативно-правовой базы по вопросам логистики.

Ключевые слова: логистические процессы, логистические услуги, транспортно-логистическая система, припортовые логистические центры.

Анотація

Суворова О. Л., Хайминова Ю. В., Котлубай В. О., Романенко К. М. Розвиток функціонування транспортно-логістичних систем України. — Стаття.

У статті розглянуто шляхи підвищення ефективності функціонування транспортно-логістичних систем, що відносяться до підприємств морегосподарського комплексу України. Визначені основні напрями удосконалення нормативно-правової бази з питань логістики.

Ключові слова: логістичні процеси, логістичні послуги, транспортно-логістична система, припортові логістичні центри.

Abstract

Suvorova O. L., Khaiminova U. V., Kotlubay V. A., Romanenko E. M. Development of functioning of the transport-logistic systems of Ukraine. — Article.

The article deals with the ways of improvement of the efficiency of transport and logistics related to the businesses of maritime economic complex of Ukraine. Main directions of improvement of normatively legal bases on questions logistic were determined.

Keywords: logistic processes, logistic services, transport and logistics system, logistics centers near ports.

УДК 346.7

Ю. З. Драпайло

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС МОРСЬКОГО ТЕРМІНАЛУ ЯК ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Вирішення питань розвитку морегосподарського комплексу вимагає, передусім, чіткого визначення із основними об'єктами правового впливу у контексті реформи транспортної галузі та розвитку транзитних потужностей України. Одним із вагомих майнових одиниць відповідної сфери є транспортні термінали, у тому числі у морських портах, які забезпечують функціонування останніх. Разом із тим спостерігається відсутність комплексного дослідження щодо правового режиму морського терміналу в Україні.

Актуальність теми підвищується запланованою зміною у правовому регулюванні портового господарства в Україні, обумовленою прийняттям Верховною Радою Закону України «Про морські порти України».

Наукові дослідження за темою. Комплексного правового дослідження на обрану тему не існує. Окремі правові питання морських терміналів в перспективі

прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно судноплавства» розглядалися Шамшуриною М., однак її стаття частково втратила свою актуальність, враховуючи, що вищевказаний закон прийнятий не був. Більш значну увагу транспортним терміналам (різновидом яких є морський термінал) приділяли вчені-економісти та вчені-логісти, серед яких можна відмітити, зокрема, В. Г. Кравченко, О. М. Гармаша, В. С. Лукінського, Л. Г. Зайончика, П. Р. Левковець та інших. Разом із тим цим дослідженням не вистачає правового аналізу, у межах якого можна запропонувати механізми стабільного забезпечення правопорядку у транспортній галузі.

Завданнями дослідження є з'ясування поняття та правового статусу морського вантажного терміналу, зокрема, у світлі нового Закону «Про морські порти України».

Викладення основного матеріалу.

Термінал є багатоаспектним поняттям й розуміється в різних значеннях в залежності від сфери застосування.

У сферах, пов'язаних із застосуванням інформаційних технологій, термінал необхідно розуміти в якості пристрою(їв), який забезпечує зв'язок та взаємодію людини з певною інформаційною системою. Так, наприклад, в системах приймання платежів поняття «платіжний термінал» означає технічний засіб, що забезпечує прийом платежів в режимі самообслуговування (зв'язок людини з системою платежів). В мобільних мережах терміналом є мобільний телефон (зв'язок людини з системою мобільного зв'язку).

В комп'ютерних системах термінал може означати, наприклад, засоби вводу/виводу даних (монітор, клавіатура, миша тощо), завдяки яким забезпечується взаємодія користувача з комп'ютером [1, с. 26–28]. Графічно термінал інформаційного типу можна показати наступним чином:

Транспортні термінали, різновидом яких є і морські термінали, розуміються в дещо іншому значенні, пов'язаному із особливістю їх призначення та змісту, але, як буде показано далі, мають певні концептуальні риси, притаманні й терміналам у сфері інформаційних технологій.

Як зазначено в Вікіпедії (Wikipedia), в транспортних мережах терміналом є пункт посадки/висадки пасажирів, завантаження/вивантаження вантажів [2]. У цьому випадку транспортні термінали поділено на пасажирські та вантажні.

Морські вантажні термінали є різновидом транспортних терміналів, таким чином аналіз думок науковців та норм законодавства щодо вантажних транспортних терміналів взагалі дозволяє зрозуміти загальні риси таких терміналів, які притаманні й морським вантажним терміналам.

Поняття транспортних терміналів найбільш розроблено в логістичних та економічних науках. Так, в навчальному посібнику «Транспортировка в логис-

тике» термінали розуміються як спеціальні комплекси інженерно-технічних споруд, призначені для взаємодії різних видів транспорту і виконання таких операцій, як приймання, накопичення, завантаження, вивантаження, тимчасове зберігання, сортування вантажів, комплектація та розукрупнення поставчань [3, с. 34].

Як зазначає вчений-економіст В. Г. Кравченко, транспортний термінал є складним техніко-економічним об'єктом, де здійснюється взаємодія одного (автомобільного) або декількох видів транспорту, зміна транспортної одиниці для подальшого транспортування вантажу [4, с. 3]. На думку О. М. Гармаша, транспортний термінал — це «перш за все пункт консолідації та деконсолідації вантажопотоків, а також вантажопереробки» [5, с. 6].

З цих визначень випливає, що основним призначенням вантажного транспортного терміналу є виконання певних операцій з вантажами з метою забезпечення взаємодії, як правило, різних видів транспорту, в свою чергу, при функціонуванні морського транспортного терміналу одним із видів транспорту обов'язково є морський.

Графічно транспортний вантажний термінал можна позначити наступним чином:

Таким чином, транспортний вантажний термінал, як і термінал інформаційного типу, спрямований на забезпечення певної взаємодії, однак якщо термінал інформаційного типу забезпечує взаємодію людини та інформаційної системи, то транспортний вантажний термінал забезпечує взаємодію різних видів транспорту щодо перевезення вантажів.

Переходячи до аналізу положень законодавства, треба відмітити, що визначення транспортного терміналу на рівні закону тривалий час було відсутнє, проте термін «термінал» інколи застосовувався. Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про природні монополії» регулюється діяльність суб'єктів природних монополій, зокрема, у сфері спеціалізованих послуг транспортних терміналів, портів, аеропортів за переліком, який визначається Кабінетом Міністрів. Відповідно до статті 8 Закону «Про транспортно-експедиторську діяльність», яка визначає види транспортно-експедиторських послуг, експедитори за дорученням клієнтів, зокрема, фрахтують національні, іноземні судна та залучають інші транспортні засоби і забезпечують їх подачу в порти, на залізничні станції, склади, термінали або інші об'єкти для своєчасного відправлення вантажів; ведуть облік надходження та відправлення вантажів з портів, залізничних станцій, складів, терміналів або інших об'єктів. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про нафту та газ», у якій визначаються терміни, застосовувані в законі, відправниками є фізичні або юридичні особи усіх форм власності, які забезпечують доставку на приймальні термінали підприємств магістрального

трубопровідного транспорту нафти, газу або продуктів їх переробки, відповідно до укладених угод.

Потребує уваги й Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1993 року № 792 «Про створення потужностей для відвантаження цементу на експорт морським транспортом», де термінал розуміється як потужності для приймання, зберігання, переробки та відвантаження насипом цементу [6].

Визначення саме «морського терміналу» на національному рівні вперше було закріплено в Стратегії розвитку морських портів на період до 2015 року, яка затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1051-р від 16 липня 2008 року, де морський термінал визначається як виробничо-перевантажувальний комплекс, який розташований на території морського порту або за її межами, але на території, що прилягає до акваторії порту, і включає інженерні споруди, підйомно-транспортне та інше устаткування, необхідне для забезпечення безпечної стоянки, навантаження-розвантаження суден і обслуговування пасажирів.

Таким чином, негативним слід вважати відсутність на рівні закону визначення транспортного терміналу, зокрема й морського терміналу, оскільки зазначений термін може неодноково тлумачитися, й це може призводити, наприклад, до надання або ненадання податкових пільг суб'єктам, що здійснюють експлуатацію транспортного терміналу (на необхідність закріплення на рівні законодавчих актів визначення морського терміналу вказувала М. Шамшуріна, аналізуючи перспективи нововведень у законодавстві відносно морських терміналів [8, с. 68]).

Тож позитивним слід вбачати закріплення визначення морського терміналу у Законі «Про морські порти України». Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 цього Закону морський термінал — це розташований у межах морського порту єдиний майновий комплекс, що включає технологічно пов'язані технічні засоби, у тому числі причали, підйомно-транспортне та інше устаткування, які забезпечують навантаження-розвантаження та зберігання вантажів, безпечну стоянку і обслуговування суден та пасажирів.

В цілому, це визначення морського терміналу вбачається логічним, однак не позбавлено деяких недоліків. Морський термінал визначається як єдиний майновий комплекс, водночас в Господарському кодексі (далі — ГК) переважно використовується термін «цілісний майновий комплекс», термін «єдиний (цілісний) майновий комплекс» використовується лише у ст. 146 ГК, що визначає загальні засади приватизації державних та комунальних підприємств, а також у ст. 191 ЦК щодо поняття підприємства. Поняття цілісності комплексу є досить важливим для розуміння змісту поняття морського терміналу, адже повнота та завершеність, що складають зміст поняття цілісності, виграють перед поняттям єдності як характеристики взаємопов'язаності складових комплексу, дозволяють чітко виокремити термінали з-поміж інших портових об'єктів. Має враховуватися також, що саме з цілісним майновим комплексом ГК пов'язує певні правові наслідки (див., наприклад, ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 145, ч. 1 ст. 251, ч. 2 ст. 283 ГК України). Отже морський термінал повинен визна-

чатись як цілісний майновий комплекс, а не лише як «сукупність технологічних пов'язаних між собою об'єктів інфраструктури морського порту» (визначення морського терміналу, що застосовується в Законі РФ «Про морські порти в Російській Федерації»).

Видається зайвим включення до визначення морського терміналу у п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону функції «забезпечення безпечної стоянки суден», оскільки, по-перше, у визначенні зазначається, що «морський термінал забезпечує обслуговування суден», а забезпечення безпечної стоянки суден можна розглядати як різновид послуги, по-друге, забезпечення безпечної стоянки не є основною функцією морського терміналу й питання забезпечення безпеки у порту повинні регулюватися в окремих положеннях закону, що й втілено у ст. 14 Закону.

Аналіз думок науковців, положень актів законодавства, зокрема, Закону «Про морські порти України» дозволяє зробити певні узагальнення щодо змісту поняття морського терміналу.

По-перше, морський термінал слід вважати об'єктом права, за допомогою якого надаються певні послуги, оскільки в законодавстві відсутнє будь-яке посилання на визначення морського терміналу як суб'єкта права — юридичної особи. Не слід при цьому плутати морські термінали (й інші транспортні термінали) як об'єкти права з юридичними особами, у назві яких є слово «термінал» (наприклад ТОВ «ТЕРМІНАЛ-ПРО», ПП «ТЕРМІНАЛ РІЧНЕ», ТОВ «ТЕРМІНАЛ ПІВДЕННО-БУЗЬКИЙ» тощо (за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємства [7]). Крім того, слід зазначити, що морський термінал є складним об'єктом, а саме цілісним майновим комплексом, що може включати в себе будівлі, устаткування, причали, земельні ділянки, які забезпечують функціонування транспортного терміналу.

По-друге, враховуючи відсутність обмежень щодо форм власності на морський термінал, цей об'єкт може належати відповідним суб'єктам на праві державної, комунальної та приватної власності.

Третім висновком є те, що морський вантажний термінал (як і інші транспортні вантажні термінали) спрямований на обслуговування вантажів, отже за допомогою терміналу надаються певні послуги, якими є, насамперед, завантаження, зберігання, обробка та перевантаження (перевалювання) вантажів. При цьому саме для морських транспортних терміналів основними послугами слід вважати завантаження вантажів з суден до терміналу, зберігання вантажів у терміналі, обробка вантажів (наприклад, стафірування та розстафірування контейнерів), перевантаження вантажів з терміналу на різні види транспорту (як на морський, так і на інші види транспорту). Надання послуг опосередковується відповідними, переважно господарськими, договорами.

Четвертим висновком є те, що морський вантажний термінал спрямований на забезпечення взаємодії морського транспорту (наприклад, у разі транзитних перевезень шляхом забезпечення переміщення вантажу з одного судна на інше з дотримання митних, санітарних та інших правил) або морського та інших видів транспорту.

Таким чином, морський вантажний термінал з юридичної точки зору можна визначити як цілісний майновий комплекс, що може знаходитися у державній, комунальній або приватній власності, основним призначенням якого є надання послуг з завантаження, зберігання, обробки та перевантаження вантажів з метою забезпечення взаємодії морського або морського та інших видів транспорту.

Треба відмітити, що за способом обробки та типом вантажів морські термінали можна класифікувати на контейнерні, зернові та нафтогазотермінали. Контейнерні термінали можуть обробляти вантажі різного типу шляхом стафірування — завантаження вантажів у контейнери — або розстафірування. Зернові термінали здатні приймати та зберігати зерно навалом (тобто за відсутності контейнерів). Нафтогазотермінали спрямовані на роботу саме з нафтою та газом. Зазначені види терміналів зазнають неоднакового впливу з боку актів законодавства (так, наприклад діють Закони України «Про зерно та ринок зерна України», «Про нафту і газ», деякі положення яких застосовуються і до діяльності відповідних терміналів), що обумовлює необхідність більш детального дослідження правового регулювання функціонування кожного з зазначених видів терміналів.

Враховуючи, що морський термінал є об'єктом права, повинен існувати суб'єкт, що має певні права відносно цього об'єкта. Для встановлення зазначеного суб'єкта треба звернутись до п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону, у якому дається визначення портового оператора, який є суб'єктом господарювання, що здійснює експлуатацію морського терміналу, проводить вантажно-розвантажувальні роботи, обслуговування та зберігання вантажів, обслуговування суден і пасажирів, а також інші пов'язані з цим види господарської діяльності. Із зазначеного визначення треба зробити висновок, що портовий оператор є суб'єктом господарювання, що здійснює експлуатацію морського терміналу, в той же час портовими операторами можуть бути й інші суб'єкти господарювання, що проводять вантажно-розвантажувальні роботи, обслуговування та зберігання вантажів, обслуговування суден і пасажирів, а також інші пов'язані з цим види господарської діяльності.

Суб'єкта, що здійснює експлуатацію саме морського терміналу, доцільно називати оператором морського терміналу. Подібний термін використовує Закон РФ «Про морські порти в Російській Федерації», у якому оператором морського терміналу є транспортна організація, що здійснює експлуатацію морського терміналу. За законом «Про морські порти України» оператором морського терміналу може бути не лише господарська організація, а й фізична особа-підприємець: напевно, це є вираженням принципу свободи підприємницької діяльності, в той же час вбачається мало припустимим заснування оператора саме у такій організаційно-правовій формі, що пов'язано як з більшою престижністю заснування суб'єкта господарювання у формі юридичної особи (іноземні інвестори скоріш за все хотіли б мати справу з компанією з певною назвою, а не з індивідуальним підприємцем), так і з особливостями оподаткування і з іншими чинниками.

Первинне право, яке оператор морського терміналу може мати відносно морського терміналу, є право власності. Закон України «Про морські порти» виокремлює поняття «власник морського терміналу», й під власником морського терміналу треба розуміти суб'єкта господарювання, що здійснює володіння, користування та розпорядження портовим терміналом на праві власності. Поняття «власник морського терміналу» не є тотожним поняттю «оператор морського терміналу», оскільки, по-перше, право власності не є єдиним правом, яке може існувати щодо морського терміналу, а по-друге, власник морського терміналу та оператор морського терміналу можуть не співпадати в одній особі (наприклад, у разі передання морського терміналу за договором оренди).

Тож, враховуючи, що оператор морського терміналу є особою, що здійснює його експлуатацію, окремого тлумачення вимагає поняття «експлуатація морського терміналу». Право здійснювати експлуатацію морського терміналу може мати речово-правову (наприклад, право власності, право господарського відання, право оперативного управління) або зобов'язально-правову природу (наприклад, право оренди). При цьому під самою експлуатацією слід розуміти безпосереднє та безперешкодне володіння та користування морським терміналом, яке базується на певному речовому або зобов'язальному праві.

Отже, оператора морського терміналу можна розуміти як суб'єкта господарювання, що здійснює безпосереднє та безперешкодне володіння та користування морським терміналом, яке базується на певному речовому або зобов'язальному праві.

Висновки.

Поняття «термінал» застосовується у різних сферах й абстрактно може розумітися як об'єкт, що забезпечує певну взаємодію інших об'єктів або процесів. Транспортні термінали можуть бути вантажними або пасажирськими.

З правової точки зору, морський вантажний термінал можна визначити як цілісний майновий комплекс, що може знаходитися у державній, комунальній або приватній власності, основним призначенням якого є надання послуг з вантаження, зберігання, обробки та перевантаження вантажів з метою забезпечення взаємодії морського або морського та інших видів транспорту.

За типом обробки та типом вантажів морські термінали можна класифікувати на контейнерні, зернові та нафтогазові, кожен з яких зазнає особливого правового регулювання.

Для позначення суб'єкта господарювання, що здійснює експлуатацію морського терміналу, доречно використовувати термін «оператор морського терміналу», якого можна розуміти як суб'єкта господарювання, що здійснює безпосереднє та безперешкодне володіння та користування морським терміналом, яке базується на певному речовому або зобов'язальному праві.

Література

1. Олифер В. Г., Олифер Н. А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: Учебник для вузов. 4-е изд. — СПб.: Питер, 2010. — 944 с.
2. Википедия — свободная энциклопедия // [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>
3. Транспортировка в логистике: Учеб. пособие / В. С. Лукинский, В. В. Лукинский, И. А. Пластунок, Н. Г. Плетнева. — Спб.: СПбГИЭУ, 2005. — 139 с.
4. Організаційно-економічне забезпечення стратегії розвитку транспортного терміналу: Автореф. дис... канд. екон. наук / В. Г. Кравченко; Нац. транспорт. ун-т. — К., 2006. — 20 с.
5. Механізм формування міжнародного транспортно-логістичного центру: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / О. М. Гармаш; Нац. авіац. ун-т. — К., 2009. — 20 с. — укр.
6. Про створення потужностей для відвантаження цементу на експорт морським транспортом: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1993 р. № 792 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/792-93-p>
7. Державне підприємство «Інформаційно-ресурсний центр». Офіційний веб-сайт. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: irc.gov.ua
8. Шамшурина М. Правовые основы развития морских терминалов. // Порты Украины. 2009. № 6. — С. 68–69.

Анотація

Драпайло Ю. З. Поняття та правовий статус морського терміналу як різновиду транспортного терміналу. — Стаття.

У статті розглядається поняття і правовий статус морського терміналу як різновиду транспортного терміналу, при цьому робиться акцент на аналізі морського вантажного терміналу. Морський вантажний термінал аналізується з точки зору об'єкта права, виокремлюються його специфічні ознаки. Окрема увага приділена суб'єктам господарювання, які здійснюють експлуатацію морського терміналу.

Ключові слова: транспортний термінал, морський термінал, оператор морського терміналу, морський порт, суб'єкт господарського права.

Аннотация

Драпайло Ю. З. Понятие и правовой статус морского терминала как разновидности транспортного терминала. — Статья.

В статье рассматривается понятие и правовой статус морского терминала как разновидности транспортного терминала, при этом делается акцент на анализе морского грузового терминала. Морской грузовой терминал анализируется с точки зрения объекта права, выделяются его специфические признаки. Отдельное внимание уделено субъектам хозяйствования, которые осуществляют эксплуатацию морского терминала.

Ключевые слова: транспортный терминал, морской терминал, оператор морского терминала, морской порт, субъект хозяйственного права.

Summary

Drapaylo Y. Z. Notion and legal status of marine terminal as variety of transport terminal — Article.

Notion and legal status of marine terminal as variety of transport terminal are examined in the article and author made an accent of analysis of marine shipping terminal. Marine shipping terminal is analysed from the point of view as the object of law; its specific features are considered. Certain attention was spared to subjects of economic activity, which operate a marine terminal.

Keywords: transport terminal, marine terminal, operator of marine terminal, seaport, subject of economic activity.